

Bertil Säfström: 65 år som aktivist i arbetarrörelsen och vänstern

Den 9 februari (2007) dog Bertil Säfström i en ålder av 80 år. Han var född den 8 januari 1927 i småländska Bodafors. Den småländska dialekten försvann aldrig helt, trots alla år han tillbringade i framför allt Stockholm.

Bertil hade i många fall sin helt egna uppfattning om saker och ting. Det gäller även stavningen av efternamnet. Han stavade själv sitt efternamn Sävström och hävdade att den andra stavningen – Säfström – var ”myndigheternas” stavning.

Bertil var under 65 år aktiv i en rad partier och organisationer inom arbetarrörelsen och vänstern. Med början i SKP:s ungdomsförbund 1942, hamnade han sedan i de rester av 1930-talets Socialistiska Partiet (”kilbommarna”) som fanns kvar i exempelvis Bodafors. Vid ett tillfälle kallade han de övervintrande kilbommarnas ledare i Bodafors, Åke Johansson, för sin ”mentor”. (Åke Johanssons fru Margret var aktiv ända fram till slutet av 1980-talet och tillhörde vid sin död det nuvarande SP.)

Bertil brukade hävda att det var Åke Johansson som fick honom att förstå vad som var fel med stalinismen. När Bertil några år senare hamnade i Stockholm var han aktiv i Vänster-socialistiska Partiet, som leddes av Albin Ström i Göteborg och som hade sitt ursprung i en stor utbrytning ur socialdemokratin i Göteborg 1934. I VSP:s veckotidning *Arbetarposten* förekommer Bertil som uppmärksammas deltagare på partiets kongress hösten 1946. Han förekommer även på de teckningar av deltagarna som återgavs i tidningen.

Albin Ström var tillsammans med Anton Nilson och Evald Höglund de mest kända av de socialister som vintern 1939–40 bröt med den rest av Kilboms parti som under Nils Flygs ledning orienterade sig högerut. Anton Nilson och Evald Höglund försökte skapa nya grupperingar vid sidan av Ströms grupp – bland annat Oberoende Arbetarpartiet. Jag vet inte om Bertil hade något med dessa grupperingar att göra, men efter andra världskriget återfinns han i Ströms parti.

När Bertil gjorde militärtjänsten i Malmö 1948 läste han en notis i syndikalistiska *Arbetaren* om att det fanns en trotskistisk tidning i Danmark (*Det Ny Arbejder-blad*). Han skrev då till redaktionen och fick adress till de danska kamraterna. Detta bekräftas av brev från IV Internationalens internationella sekretariat (IS) till Evald Höglund den 15 oktober 1948 där det framgår att de danska kamraterna meddelat att de fått en kortare redogörelse av ”Genosse Sävström” och att den svenska gruppen ville ha kontakt med Internationalen. Under senhösten 1949 omvandlades oppositionen i VSP till Revolutionära Socialister, men redan den 27 mars hölls ett gemensamt möte i Malmö med danskarna i Internationale Socialister.

Men redan året innan, 1948, kom den unge Ernest Mandel första gången till Stockholm för att träffa den opposition inom VSP som vuxit fram kring Bertil Säfström och den äldre veteranen Evald Höglund. Oppositionen möttes vid ett möte den 18 december 1949 och antog en resolution som deklarerade gruppens anslutning till IV Internationalen. I samband med första maj 1950 presenterade sig det nya partiet sedan som Revolutionära Socialistiska Partiet (RSP).

Den danske trotskisten Preben Kinch var den som oftast höll kontakten med de svenska kamraterna. I en rapport på engelska den 10 maj 1950 till IS berättade Kinch om RSP:s bildande. Bertil var ordförande på konferensen medan Höglund höll huvudtalet; deltagarantalet var nio. I *Arbetaren* (2/5 1950) heter det på tidens lite högtravande språk: ”Mötesordförande var hr Bertil Säfström”.

RSP:s mest uppmärksammade ingripande i den svenska klasskampen var i samband med en hamnarbetarstrejk i början av 1951. Tre flygblad publicerades och när strejken avbröts hölls ett offentligt möte den 4 mars i Klara Västra Folkets Hus. Inledare var ”partisekreterare Bertil Säfström”. I samband med ett möte med de strejkande i februari 1951 delades ett av flygbladen ut och en påpasslig fotograf från socialdemokratiska *Aftontidningen* fångade ”’Revolutionäre socialisten’ Säfström”. Det är inte svårt att känna igen Bertil med sin karakteristiska keps. Han var då 24 år gammal och uppenbarligen väl känd i den stockholmska arbetarrörelsen.

I en intervju i *Internationalen* nr 42 1985, säger Erik Rosenberg – en av medlemmarna i RSP – att Bertil var ”en verkligt duktig talare”. På flygbladet från Stockholms Revolutionära Socialistiska Arbetarkommun inför första maj 1951 anges också grovarbetaren Bertil Säfström som talare i ämnet ”Vägen till fred”.

Men redan i februari 1952 anges Bertils adress som Lillhärda i Härjedalen i ett brev från Preben Kinch till IS. Brevet handlar om besök i Skandinavien av den tyske trotskisten Georg Jungclas. Jungclas uppdrag var, enligt Bertils uppgifter, att överlämna beslut från IS om att RSP:s medlemmar måste gå in i socialdemokratien och bedriva det som kallades för entrism. Jag har dock inte – i det material som hittills kommit fram – kunnat få detta bekräftat.

RSP:s historia blev kort, alltför kort. Orsaken kan diskuteras, men att Bertil bröt med de andra i RSP 1951 framgår tydligt av den bevarade korrespondensen. Exempelvis skriver Ernest Mandel (partinamn Walter) till den danska sektionen i januari 1951: ”Vi har bara hört mycket vagt om kamrat Bertils brytning i Sverige med de andra kamraterna, men vi erhöi aldrig någon exakt information om detta ämne.”

Bertils egen beskrivning av konflikten – som med stor säkerhet spelade en avgörande roll i RSP:s upplösning – är att han själv uppfattade försvaret av Sovjetunionen som den viktigaste frågan på Fjärde Internationalens tredje världskongress 1951, medan Evald Höglund mer lutade åt Shachtmans analys av Sovjetunionen som byråkratisk kollektivism.

Breven uppenbarar dock en annan fråga, nämligen hur han som den svenska sektionens delegat röstade på världskongressen i juni 1951. Bertil stödde den resolution om den världspolitiska situationen som presenterades av Internationalens ledning med Michel Pablo i spetsen. Han uppfattade själv kongressens huvudfråga som försvaret av Sovjetunionen. Många andra medlemmar i IV Internationalen, och den övervägande majoriteten i den svenska gruppen, uppfattade Pablos linje som en kapitulation inför stalinismen.

Evald Höglund och övriga svenska medlemmar hävdade att Bertil svikit deras förtroende genom att mot majoritetens uppfattning rösta för resolutionen. Vid det möte där Bertil rapporterade från världskongressen kom det till en brytning kring frågan om bundet mandat eller inte.

IS uppfattning var att ”kamrat Bertil måste återinträda i sektionen och börja bygga organisationen i norra Sverige där han för närvarande befinner sig; kamrat Höglund och hans vänner i Stockholm måste klart och tydligt deklarerat att de förblir lojala och disciplinerade medlemmar av IV Internationalen, beredda att tillämpa världskongressens linje, även om de inte är överens med den. I förbigående bör det sägas till kamrat Höglund att det finns en exakt punkt i Internationalens stadgar som formellt förbjuder bundna mandat. Kamrat Bertil hade absolut rätt att rösta på världskongressen i enlighet med sina egna uppfattningar.”

I början av 1952 försökte IS lappa ihop RSP. Georg Jungclas skulle besöka Sverige för att ordna en liten konferens för att försöka återföreka kamraterna. Tanken var också att man i Stockholm skulle arrangera ett offentligt möte på första maj där Jungclas skulle tala (på danska).

I brev i januari 1952 skriver Preben Kinch till IS: ”Brytningen ägde rum omedelbart efter hans återkomst från Paris. Som ni vet röstade han i Paris för IS teser om världssituationen... Han sade till mig, och han säger det fortfarande, att de andra kamraterna hade tillåtit honom att rösta i enlighet med sin egen uppfattning under kongressen. Kamrat Höglund säger emellertid att kamraterna hade beslutat att han skulle rösta mot teserna, och att de hade sagt till kamrat Bertil att exakt göra så. Enligt deras uppfattning har kamrat Bertil missbrukat deras förtroende... Kamrat Bertil, när han återvände från Paris, presenterade också IS resolutioner skarpt inför de andra kamraterna, och eftersom de fortfarande är emot dem, bröt han med de andra, även om de, så vitt vi förstår, har beslutat att lojalt arbeta för IS linje...”.

Brevet slutar med följande konstaterande:

”Det tycks som om kamrat Bertils brytning i hög grad har försvagat den svenska sektionen, delvis därför att han var en av dess bästa medlemmar, vid sidan av Höglund den absolut mest aktiva av kamraterna, och delvis därför att de kamrater som fortfarande finns kvar i sektionen har blivit mycket besvikna eller kanske desillusionerade av hans uppträdande.”

I brev från en annan dansk kamrat, Poul Moth, till IS omtalas Junclas besök i Danmark och Sverige i slutet av april 1952 som avblåst med allvarliga konsekvenser: ”eftersom ni tvingades överge er mycket detaljerade plan att skicka kamrat Jungclas till Danmark och Sverige (vilket starkt har skadat Internationalens prestige, speciellt i Sverige)”. Poul Moth, Preben Kinch och Gunnar Jensen förefaller ha tagit ställning mot Pablo i de konflikter som slet sönder IV Internationalen under dessa år. Inte desto mindre hade de höga tankar om Bertil och försökte upprätthålla kontakten.

I ett brev från Poul Moth till IS den 6 juni 1953 omtalas ”Le camarade Bertil Sävström, trotskiste suédois mais non pas membre de la section officielle” och att denne lämnat ekonomiskt bidrag till FI vilket bifogas. Vi vet inte när kontakterna med de danska kamraterna upphörde, men så sent som i mars 1954 fick Bertil brev från Poul Moth med hälsningar från Gunnar Jensen och Preben Kinch.

En märklig pendang till RSP:s korta historia är att även den starkt antistalinistiske Ewald Höglund ansökte om medlemskap i SKP. I en rapport skriven av Nils Bengtsson till SKP:s ledning i mars 1955 framgår att Höglund begärt inträde i partiet.

Det finns tyvärr inte mycket bevarat av Bertils eget skrivande. Av breven från framför allt Preben Kinch framgår dock att han skrev ett antal brev till de danska kamraterna. Bertil skrev kanske inte så mycket men ledaren i det första av två nummer av tidningen *Internationalen* som publicerades av RSP skrevs av Bertil. Han var också redaktör och ansvarig utgivare för tidningen.

Någon gång under 1950-talet blev Bertil medlem i det stalinistiska SKP uppe i Härjedalen. Han var aktiv på det lokala planet och hade även, om jag förstått saken rätt, kontakter med Set Persson, som uteslöts ur SKP i början av 1950-talet och sedan organiserade SKA (Sveriges Kommunistiska Arbetarförbund). SKA kom under tidigt 1960-tal alltmer att utvecklas i maoistisk riktning i samband med den stora spricka som uppstod i den stalinistiska rörelsen. De kvarvarande medlemmarna kom att ingå i det maoistiska Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninisterna (KFML) som bildades vid en konferens midsommaren 1967.

KFML var en sammansmältning av gamla stalinister från SKP (som Nils Holmberg, Knut Senander), yngre oppositionella inom SKP (som Frank Baude, Bo Gustafsson), SKA:s återstående medlemmar samt unga aktivister från Vietnamrörelsen och studentrevolten. Hur Bertil hamnade i allt detta vet jag inte, men faktum är att han när KFML bildas blir ordförande i Stockholmsavdelningen.

Men stalinister glömmer inte så lätt.

När jag själv under en kort period som 17-åring blev medlem i KFML, det bör ha varit våren 1969, slumpade det sig så att det första interna papper jag fick i min hand på ett avdelningsmöte för hela Stockholm handlade om uteslutning av en viss Bertil Säfström. Orsaken till uteslutningen var hans trotskistiska förflutna och vad det skulle kunna leda till. Vid den tiden trodde sig så gott som alla stalinister veta att trotskister hade varit agenter för Gestapo och numera övergått till att tjänstgöra som agenter åt CIA.

Informationen om Bertils uteslutning var förvirrande och jag lade namnet på minnet. Snart kom jag att möta Bertil i samband med den tidens otaliga offentliga möten och demonstrationer. Han var då aktiv i försöken att återbilda en sektion av IV Internationalen. Gruppen hette Revolutionära Marxister och var den ena komponenten av det som 1971 blev Revolutionära Marxisters Förbund (RMF). Den andra komponenten var Bolsjevikgruppen från Lund där Tom Gustafsson spelade en ledande roll.

Sammanslagningen av de två grupperna blev inte smärtfri. En grupp, där Bertil fanns med, bröt sig ur och bildade i januari 1971 Kommunistisk Arbetsgrupp (KAG). Bland övriga medlemmar kan Örjan Appelqvist nämnas. Det finns inte mycket material kvar efter KAG. Det enda offentliga materialet tycks ha varit en stencilerad broschyr med titeln *RMF, historien och internationalismen eller Den som sticker huvudet i busken, skyltar med ändan*. KAG upplöstes sedan våren 1972 utan att lämna några direkta spår efter sig. Kärnan i KAG:s kritik förefaller ha varit klyftan mellan anspråken och verkligheten vad gällde RMF:s och IV Internationalens verksamhet.

Bertil var också mycket aktiv i en grupp som hette Fria Fackföreningsfolket, vars syfte var att bygga upp en opposition inom facken. Jag minns honom som ihärdig försäljare av gruppens stencilerade tidning.

Det har inte alltid varit lätt att förstå hur Bertil tänkt i olika politiska sammanhang. Han var ofta mycket doktrinär men samtidigt något av en socialistisk ekumeniker. Han umgicks med och diskuterade med alla slags människor inom arbetarrörelsen och vänstern. Han avskydde karriärister och fanflyktingar men alla som ärligt kämpade för arbetarklassen och socialismen, oavsett hur stolliga deras idéer var – och det fanns många märkliga varianter i början av 1970-talet, var kamrater och värdiga att delta i diskussionen.

Efter att ha misslyckats med att påverka RMF i sin egen riktning vid dess bildande, övergick Bertil till att verka i Vänsterpartiet Kommunisternas stadsdelsförening Södermalm i Stockholm. Han knöt an till oppositionella medlemmar i flera stadsdelsföreningar, främst i Birka/Vasa där det under några år växte fram en heterogen grupp som innefattade vänsterkommunister, rådssocialister och framtida medlemmar i Förbundet Kommunist som Sune Sunesson. Föreningen blev en verklig samlings- och tummelplats för vänstern inom VPK. En stencilerad tidning publicerades och fick ganska stor spridning.

Jag har ett alldeles speciellt minne av Bertil under dessa år i början av 1970-talet. På Norrtullsgatan i Stockholm fanns en restaurang som hette Norrås. Där samlades i stor utsträckning människor ur huvudstadens vänstergrupper. Restaurangen var belägen mitt i det område som då inhytte universitetet i Stockholm.

Jag var själv ingen flitig besökare, men vid ett besök kom jag att sitta bara några bord ifrån Bertil och ett sällskap ivrigt debatterande vänsteraktivister. Över bruset hörde jag Bertils karakteristiska röst som talade om ”dialektiken i Lenins analys”. Där satt Bertil och diskuterade med Faj Arvidsson och andra hyperintellektuella marxister. Morgonen därpå skulle han återigen stå nere på Finnboda varv och skrapa rost i fartygsskrov.

Bertil måste i många sammanhang ha varit den ende äkta proletären i dessa diskussioner. Han förblev arbetare hela sitt liv, även om hans intellektuella läggning mycket väl kunde ha berett vägen till annat. Till skillnad från många andra skröt Bertil aldrig över sin identitet som arbetare.

Ett av de mer spektakulära inslagen i Birka/Vasa-föreningens verksamhet var en resa till Beirut. Bertil deltog i resan och under två veckor umgicks man med företrädare för DPFLP – Demokratiska Folkfronten för Palestinas Befrielse. Dess ledare, Hawatmeh, uppfattades av föreningen som en möjlig ledare för en omgruppering av revolutionära krafter i internationell skala. Idag framstår det givetvis som en fatal felbedömning, men vid den tiden – några år in på 1970-talet – var det ganska inte lika självklart.

Bertils politiska aktiviteter under återstoden av 1970-talet har jag inga närmare kunskaper om. Senare dyker han dock upp som medlem i det Moskvastalinistiska Arbetarpartiet Kommunisterna, som han i samband med splittringen från VPK uppfattade som en mer ortodox gruppering. Han hoppades säkert på en utveckling vänsterut inom den sovjetiskt dominerade stalinismen; invasionen i Afghanistan spelade en avgörande roll i hans bedömning. Här visade sig stalinismen för en gångs skull, och med vapen i hand, kämpa mot imperialismens agenter.

Bertil kom sedan att vara mycket aktiv i grupper som Nej till EU, Hyresgästföreningen och på senare år även PRO. Vi kan utgå ifrån att han hudflängt mer än en byråkrat i folkrörelser och fackföreningar. I början av 1990-talet blev han mycket aktiv i Socialistiska Partiet och understödde delvis den politiska kamp som fördes av Mot Strömmen-tendensen – ursprunget till nuvarande Arbetarmakt. Det är framför allt vid den tiden och framöver som jag själv började lära känna Bertil närmare. Vi hade dock en hel del meningsskiljaktigheter.

Det gällde frågor som vårt bestämda avvisande av nej-kampanjerna mot EU som nationalistiska återvändsgränder. Bertil var närmast fanatisk anhängare av nej-rörelsen och vi återkom många gånger till den frågan.

Vår definition av vad som är trotskism tillbakavisades ofta av Bertil. Hans uppfattning påminde mycket om den som den polsk-brittiske historikern Isaac Deutscher företrädde. Deutscher var trotskist under 1930-talet men tog avstånd från bildandet av IV Internationalen 1938 och intog senare i den brittiska exilen en utpräglat prostalinistisk hållning. Deutscher fick under en period ett starkt inflytande inom den nya vänster som växte fram på 1960-talet. Hans stora trebandsverk om Trotskijs liv blev klassiskt och hans framträdanden i olika sammanhang fick honom att framstå som en ledande företrädare för en försiktigt anti-stalinistisk vänster. Deutscher förväntade sig att stalinismen skulle reformera sig själv och utvecklas i riktning mot socialistisk demokrati. Därför avvisade han trotskisternas målsättning att störta stalinismen genom en politisk revolution.

På samma sätt brukade Bertil försvara de ryska stalinisternas nedslående av den ungerska revolutionen 1956 och Pragvåren 1968. När Sovjetunionen gick mot sitt slut, förväntade han sig att den mer hårdföra stalinismen runt Ligatjov skulle ingripa med sina stridsvagnar. På det sättet hamnade vi ibland i total politisk motsättning till varandra.

Bertils syn på trotskismen var verkligen hans egen. Den skymtar fram redan i den ledarartikel han skrev i första numret av *Internationalen*:

”Vad som är vår största styrka i förhållande till motståndarna, är att vi bygger på den vetenskapliga socialismens – marxismens-leninismens – grund. Däri ligger vår överlägsenhet... Det är första gången det inom Sverige utgives en tidning på trotskismens politiska plattform. *Internationalen* som tidningens namn har vi valt för att redan därigenom förklara vår anslutning till den internationella socialismen... Som vi inledningsvis förklarat står vi på trotskismens politiska grundval. Detta betyder inte att vi på något sätt betraktar trotskismen som

något från marxismen väsensskilt. Men vi har deklarerat vår anslutning till fjärde internationalen, som teoretiskt är uppbyggd på den politiska plattform, som Trotskij efter Lenins död var främste företrädaren för, inom kommunistiska internationalen. Trotskijriktningen hävdade att komintern med nödvändighet måste vara ett organ för arbetarklassens revolutionära kamp i motsats till stalinisterna, som strävade till och lyckades förvandla Komintern till ett redskap i kontrarevolutionära syften. Fjärde Internationalen utgör i dag en fortsättning av Komintern i dess verksamhet fram till 1924 års världskongress. Därmed har vi tillkännagivit vår anslutning till bolsjevismens teori och praktik.”

Den sista gången som jag hade en diskussion med Bertil, innan han blev riktigt sjuk, handlade det bland annat om hans definition av vad som är trotskism. Hans övertygelse var att trotskismen är ”en integrerad del av marxismen-leninismen”. Sådan var hans uppfattning. Jag kunde inte dela den. För mig är marxismen-leninismen bara ett annat namn på stalinismen och mellan stalinismen och trotskismen går en blodig demarkationslinje.

Bertil kunde säga sådant som ”hellre en bra stalinist än en dålig trotskist”. Vi kunde förvisso enas om att det fanns många usla ”trotskister” ovärdiga namnet, men där gick gränsen för mitt instämmande. Trots våra meningsskiljaktigheter blev våra samtal ofta minnesvärda. Inte minst var hans minne för personer och händelser inom arbetarrörelsen formidabelt. Likaså kunde han nog – som den store tågentusiast han var – peka ut de allra flesta järnvägsstationerna i landet.

Till skillnad från många andra gamla radikaler slog han sig aldrig till ro. När den världsomfattande rörelsen mot kapitalets globalisering föddes efter protesterna i Seattle 1999, ställde sig inte Bertil vid sidan av. När han orkade, följde han alltid med på demonstrationer och protester, oavsett om det var till Köln, Paris eller Prag bussarna gick. Kamrater har berättat hur han trotsigt stod emot den tjeckiska polisen vid Karlsbron i Prag. I handen höll han alltid sin röda fana med hammaren och skäran.

En annan minnesbild: Första maj för några år sedan, en del morgontidiga samlas vid Lamano på Katarinavägen. Jag ser Bertil i samtal med Jörn Svensson och Rolf Hagel. När jag närmar mig, beskyller Hagel honom för att tillhöra ”dem där”, dvs. trotskisterna. Bertil svarar då att det gör han inte, men han ”umgås” med dem. Under de sista åren lämnade han SP och anslöt sig till Hagels SKP. Hans skäl var säkert troheten mot Oktoberrevolutionen och Sovjetunionen.

För fem år sedan var Bertil antagligen orsak till akut upprördhet hos flera lyssnare till radioprogrammet *God morgon, världen*. Jan Mosander gjorde ett reportage om svenskar som reser ner till demonstrationerna i Berlin i januari varje år. Det inleddes med några unga stalinister från SKP i Malmö som prisade ”den antifascistiska skyddsvallen”, dvs. Berlinmuren. Sedan övergick reportaget till Bertil som berättade om sina skäl till att delta i demonstrationen.

Givetvis lade han blommor på Luxemburgs och Liebknechts gravar, vilket var förväntat och helt i sin ordning. Men därefter lade han även blommor på ärkestalinisten Ulbrichts grav. Min upprördhet var stor, men som vanligt hade Bertil en helt egen motivering till sitt handlande. Han uppskattade Ulbricht, ”i det hänseendet sett” – ett av hans vanligaste uttryck, som en man som tog ställning för den tyska arbetarstaten. Det var inte stalinisten Ulbricht han ville hylla utan... någon annan.

Bertil Säfström var en kärv man. Han var inte alltid lätt att ha att göra med. Jag är nog inte ensam om att ha blivit utskälld som ”centrist” eller ”reformist”. Men det fanns ett hjärta bakom kärvheten, ett hjärta som klappade för arbetarklassen och socialismen.

Hans sista år var inte lätta. De präglades av sjukdom och längre eller kortare vistelser på sjukhus och sjukhem. Han fick också svårt att tala, vilket plågade honom. Sedan tio år har jag

lovat Bertil att officiera vid hans begravning. Han påminde mig ofta om det löftet. Det har aldrig fallit mig in att jag skulle kunna svika det löftet.

Farväl, Bertil, vi fortsätter din oförtröttliga kamp för socialismen. På det sättet för vi vidare det bästa i det politiska arvet efter dina 65 år inom arbetarrörelsen.

Per-Olof Mattsson

Arbetarmakts nyhetsbrev nr 242 (19/2 2007)

Anmärkning: Samtidigt med denna minnesruna över Bertil S publicerar marxistarkiv.se utdrag ur första numret av tidningen Internationalen (från 1949) – se [INTERNATIONALEN, nr 1](#) – med en artikel signerad av Bertil S.

Martin F (4 mars 2007)
